

CASTELLS CATALANS

Nom del castell: Montoliu o de Santa Margarida
Data de construcció: segle XII
Municipi: La Riera de Gaià
Comarca: Tarragonès
Altitud: 82 m
Coordenades: E 362736.5, N 4557421.5 (ED50 UTM 31N) Longitud: 1° 21' 46.65" Latitud: 41° 9' 16.77" (GPS)
Com arribar-hi: el castell de Montoliu o de Santa Margarida es troba a 2 Km al sud de La Riera de Gaià on hi ha la urbanització que pren el nom del Castellot, en clara referència a les restes d'aquest castell.

D'entrada, aprofitem part de la descripció que de la Riera de Gaia figura en una guia excursionista publicada el 1934: «És població situada a 40 m d'altitud i damunt la confluència de la riera de Salomó i el Gaià. Presideix els magnífics regadius que hi ha a la riba d'aquests dos cursos d'aigua. Forma municipi amb Ardenya i Virgili. L'església parroquial és dedicada a Santa Margarida. Després de la Reconquesta es van formar tres caserius en el lloc que avui ocupa la Riera. L'un, era la Quadra de Montoliu, que ha desaparegut; l'altre, Virgili, que encara subsisteix a l'altra banda de la riera de Salomó, i, el tercer, la Riera, situat a tocar del corrent del riu Gaià, el qual va anar engrandint-se engolint la Quadra de Montoliu i formant la bella població actual».

Altre autor manifesta, com a notes històriques, que «La Riera va constituir-se per mig de les donacions fetes pels descendents de Ponç de Montoliu, anomenant-se en son principi Quadra de Montoliu, i un petit caseriu més prop del corrent del Gaià, amb el de Riera. Aquell ha desaparegut, unint-se sos habitants al segon, i deixant intacta altra quadra anomenada Virgili, el caseriu de la qual encara subsisteix. També pels dies de la restauració fou alçat el lloc d'Ardenya, que va formar parròquia i terme a part, fins a la darrera divisió municipal, en que resulta agregat al més pròxim de La Riera».

MONTOLIU

Per la nostra banda, procurarem d'abundar en el fet històric, car trobem escarides aquestes notícies que no al·ludeixen cap castell. Tanmateix, si el gener del 1118 compareix *Monteolivo*, junt amb Tamarit, com a terme a parte orientis de la ciutat de Tarragona —en la donació del comte de Barcelona al bisbe Oleguer—, el maig del 1182 ja surt consignat per aquest sector el castell de Montoliu: Guillem de Claramunt cedeix, en vassallatge, a Berenguer de la Tallada i els seus *unam quadram terre quam habeo in territorio Terrachone, in terminio castri de Monte Olivo, in loco que vocant Cequita*. Aquest darrer topònim correspon a la Secuita.

Com hem vist, el topònim que dóna nom al castell que tractem apareix amb anterioritat, i així, el 1174, en la venda del feu de Montornès, com afrontació consta el *terminio de Alta fuia et de Monte olivo*.

Sembla que podem resoldre sense lloc a dubtes que el castell era propietat de la família Claramunt: hem vist esmentat, pel 1182, el nom de Guillem de Claramunt com a marmessor.

El març de 1134 —o sigui quasi mig segle abans de la data que veiem primerenca— ja compareix el castell de Montoliu, car en la concòrdia aleshores signada entre *Deusde* (Deodat de Claramunt) i Ramon Pere (fill de Pere Mir de Banyeres), a propòsit del castell de Tamarit, hi ha un paràgraf que concerneix el castell de Montoliu.

Guillem de Cardona i Guillem de Claramunt, que eren parents, signaren un conveni, el 26 de gener del 1229, per tal d'acabar amb diputes i plets. En virtut del conveni, Guillem de Cardona definí a Guillem de Claramunt *castrum meum de Monteolivo*, a l'igual que el de Cubelles, Tamarit, el Codony i la quadra de Vespella.

El 8 de juliol del 1232, Guillem de Montoliu cedí tots els seus drets sobre la Pobla de Montornès en favor del monestir de Santes Creus.

El 9 de febrer del 1244, l'arquebisbe Pere d'Albalat comprà a Guillem de Claramunt el lloc del Codony i a Guillem d'Aguiló la part de les viles de Cubelles, Tamarit i Montoliu.

Set anys després, el 20 de març de 1251, en la disputa entre Guillema de Claramunt i Ponç de Cervera, per l'herència de Guillem de Claramunt, hi aconsellà fra (sant) Ramon de Penafort: *Item consulo quod domina Guillelma de Claromonte, cum defecerit substitutio in persona Raimundi Alamagni facta qui mortus fuit viviente Guillelma de Claromonte testatore, habeat ex successione filii sui Gilelmoni castra de Tamarito, de Monteolivo et de Coctano...* Entre els signants, Guillelmus de Monte Olivo.

L'historiador Morera assegura que té a veure amb aquest castell el *nobilem virum Berengarium de Monteolivo, militem* que comandà l'estol català, organitzat a Tarragona en temps del rei Alfons el Franc, i que, pocs mesos després, sota el regnat de Jaume II, capitanejà unes galeres que contribuïren a la

reconquesta de Tarifa —llavors en poder del soldà del Marroc— pels castellans (any 1292).

Un Bernat de Montoliu, comandant alguns petits vaixells, guardà el port de Constantinoble, el 1453.

El juny de 1611, l'arquebisbe de Tarragona, Bernat, cedí a Guillelme de Claromonte la part dels delmes del terme de *Monte Olivo*.

Podem conjecturar que les restes, en terme de la Riera, conegudes com «el Castellot» o «castell de Santa Margarida», són les del castell de Montoliu. Aquesta impressió ve corroborada per un seguit de factors, tals com que el nucli poblat de la Riera no té cap remembrança, en la nomenclatura, que evocui l'haver-hi hagut castell, que la situació del turó dit de Santa Margarida —potser així anomenat perquè té una font al peu coneguda per «font de Santa Margarida»— no desdiu de l'emplaçament que correspondria, segons la documentació consultada, al castell de Montoliu, i, factor molt a tenir en compte, que del castell de Santa Margarida no trobem notícies històriques. És oportú de recordar que Santa Margarida és la titular de la Riera i, en aquest rengló, enfilariem altres viaranys, com que Ramon «de Guardia», el 1205, va llegar deu sous a «s. Margarite». Per acabar, no ens passa per alt que, respecte a la Riera, compareix històricament l'enunciat de quadra de Montoliu. Avui, d'aquest topònim s'ha perdut. Tanmateix, hem tingut ocasió de llegir —de l'arxiu particular Baldrich i Gatell— la manifestació, escrita el 1842 en un document notarial, relativa a una propietat situada «en las afueras de dicho pueblo de La Riera que antiguamente se llamaba término de Montoliu».

Madoz, en el seu *Diccionario...*, XIII (Madrid, 1849), féu un ràpid esment a «la ermita y castillejo de Santa Margarida, ambos edificios derruidos».

Nota: escrit extret del Volum IV dels *Castells Catalans* publicat per l'editor Rafael Dalmau l'any 1993.

Jordi Gironès i Vilardebò
gener de 2011